

USTOZ-SHOGIRD AN'ANLARIGA MUVOFIQ TALABALARDA XORIJIY TIL
KO'NIKMALARINI SHAKLLANTIRISH

Abdurazzoqova Gulrux Sobirjon qizi

Samarqand davlat chet tillar instituti

Annotatsiya: Mazkur maqolada ustoz-shogird an'alarining talabalarda xorijiy til ko'nikmalarini shakllantirishdagi pedagogik imkoniyatlari tahlil qilingan. Zamonaviy ta'lim jarayonida an'anaviy ustoz-shogird munosabatlarini innovatsion ta'lim texnologiyalari bilan uyg'unlashtirish orqali talabalarning tinglab tushunish, o'qish, yozish va gapirish kompetensiyalarini rivojlantirish mexanizmlari yoritilgan. Shuningdek, xorijiy tilni o'qitishda individual yondashuv, motivatsiyani oshirish hamda kommunikativ kompetensiyani shakllantirishning nazariy va amaliy jihatlarini ochib berilgan.

Kalit so'zlar: ustoz-shogird, xorijiy til, kompetensiya, kommunikativ yondashuv, pedagogik texnologiya, motivatsiya, ta'lim sifati, innovatsiya, til ko'nikmalari.

Kirish.

Bugungi kunda dunyo miqyosida kechayotgan globallashuv jarayonlari, xalqaro iqtisodiy integratsiyaning jadallashuvi, ilm-fan va texnologiyalar rivojining yangi bosqichga ko'tarilishi xorijiy tillarni puxta egallagan, zamonaviy bilim va ko'nikmalarga ega mutaxassislarni tayyorlashni taqozo etmoqda. Xorijiy tilni bilish nafaqat shaxsning kasbiy faoliyatida muvaffaqiyat qozonishiga, balki xalqaro ilmiy hamkorlikni rivojlantirish, xorijiy tajribalarni o'rganish, akademik mobillik dasturlarida ishtirok etish hamda global mehnat bozorida raqobatbardosh mutaxassis sifatida shakllanishiga xizmat qiluvchi muhim omillardan biri hisoblanadi. Shu bois oliy ta'lim tizimida xorijiy tillarni o'qitish sifatini oshirish, talabalarning kommunikativ kompetensiyalarini rivojlantirish hamda zamonaviy pedagogik yondashuvlarni amaliyotga tatbiq etish ustuvor vazifalardan biri sifatida e'tirof etilmoqda.

So'nggi yillarda O'zbekiston Respublikasida ta'lim tizimini xalqaro standartlar asosida takomillashtirish, xorijiy tillarni o'qitish sifatini tubdan oshirish hamda innovatsion pedagogik texnologiyalarni joriy etishga alohida e'tibor qaratilmoqda. Xususan, xorijiy tillarni o'rganishni ommalashtirish, xalqaro baholash tizimlarini ta'lim jarayoniga integratsiya qilish, professor-o'qituvchilarning kasbiy salohiyatini rivojlantirish va talabalarning amaliy til ko'nikmalarini mustahkamlashga qaratilgan islohotlar amalga oshirilmoqda. Mazkur islohotlarning muvaffaqiyati ko'p jihatdan ta'lim jarayonining samarali tashkil etilishi, o'qitish metodlarining zamonaviy talablarga mosligi hamda ustoz va talaba o'rtasidagi samarali hamkorlikning yo'lga qo'yilganligiga bog'liq.

Sharq xalqlari pedagogik tafakkurida ustoz-shogird an'alari asrlar davomida ilm-fan, kasb-hunar va ma'naviy qadriyatlarni avloddan avlodga yetkazishning eng samarali shakllaridan biri sifatida rivojlanib kelgan. Ushbu an'ana nafaqat bilim berish, balki shaxsni

har tomonlama kamol toptirish, unda kasbiy mas'uliyat, ijodkorlik, mustaqil fikrlash, mehnatsevarlik va axloqiy fazilatlarni shakllantirishga xizmat qilgan. Ustozning bilim, tajriba va hayotiy ko'nikmalarini shogirdga bevosita yetkazishi, individual maslahatlar berishi, muntazam nazorat va rag'batlantirish orqali ta'lim samaradorligini oshirishi ushbu tizimning asosiy ustunliklaridan biri hisoblanadi.

Zamonaviy xorijiy til ta'limida ham ustoz-shogird tamoyillaridan samarali foydalanish dolzarb masalalardan biri hisoblanadi. Chunki xorijiy tilni o'rganish faqat grammatik qoidalarni o'zlashtirish bilan cheklanmay, balki tinglab tushunish, og'zaki va yozma nutqni rivojlantirish, madaniyatlararo muloqot kompetensiyasini shakllantirish, tanqidiy va ijodiy fikrlashni rivojlantirish kabi murakkab pedagogik jarayonlarni o'z ichiga oladi. Mazkur kompetensiyalarni rivojlantirishda ustozning shaxsiy tajribasi, metodik mahorati, individual yondashuvi va motivatsion qo'llab-quvvatlashi muhim ahamiyat kasb etadi. Ayniqsa, kichik guruhlarda ishlash, mentorlik faoliyati, individual konsultatsiyalar, ilmiy to'garaklar va loyiha asosidagi ta'lim shakllarida ustoz-shogird munosabatlari yanada samarali namoyon bo'ladi.

Bugungi raqamli ta'lim muhitida ustoz-shogird an'analari yangi mazmun bilan boyib bormoqda. Sun'iy intellekt texnologiyalari, masofaviy ta'lim platformalari, virtual sinflar, elektron ta'lim resurslari hamda mobil ilovalar ustoz va talaba o'rtasidagi uzluksiz muloqotni ta'minlash imkonini bermoqda. Natijada ustozning maslahatchi, yo'naltiruvchi va motivator sifatidagi roli yanada kuchaymoqda, talaba esa mustaqil ta'lim olish, o'z bilimini baholash va rivojlantirish imkoniyatiga ega bo'lmoqda. Bunday integratsiyalashgan yondashuv xorijiy til ta'limining sifatini oshirish, ta'lim oluvchilarning faolligini kuchaytirish hamda zamonaviy kompetensiyalarni shakllantirishga xizmat qiladi.

Shu bilan birga, amaliyot shuni ko'rsatadiki, oliy ta'lim muassasalarida xorijiy tilni o'qitish jarayonida individual yondashuvning yetarli darajada yo'lga qo'yilmaganligi, talabalarning mustaqil ta'lim faoliyatini samarali tashkil etish mexanizmlarining cheklanganligi hamda ustoz-shogird munosabatlarining zamonaviy pedagogik texnologiyalar bilan uyg'unlashtirilishiga oid ilmiy-uslubiy tavsiyalarining yetarli emasligi mazkur yo'nalishda qo'shimcha ilmiy tadqiqotlar olib borishni talab etmoqda.

Mazkur maqolaning maqsadi ustoz-shogird an'alarining talabalarda xorijiy til ko'nikmalarini shakllantirishdagi pedagogik imkoniyatlarini ilmiy jihatdan tahlil qilish, xorijiy til kompetensiyalarini rivojlantirishda mentorlik yondashuvining o'rni va ahamiyatini aniqlash hamda zamonaviy ta'lim texnologiyalari bilan integratsiyalashgan samarali metodik tavsiyalarni ishlab chiqishdan iborat. Tadqiqot natijalari oliy ta'lim muassasalarida xorijiy tillarni o'qitish sifatini oshirish, talabalarning kommunikativ kompetensiyalarini rivojlantirish hamda ustoz-shogird an'alarini zamonaviy ta'lim tizimiga samarali tatbiq etishga xizmat qiladi.

Asosiy qism.

Ustoz-shogird an'analari Sharq pedagogik tafakkurining ajralmas qismi bo'lib, yosh avlodni ilm-fan, kasb-hunar va ma'naviy qadriyatlar asosida tarbiyalashning samarali modeli sifatida asrlar davomida shakllanib kelgan. Mazkur an'ana ta'lim oluvchi va ta'lim beruvchi o'rtasidagi o'zaro ishonch, hurmat, hamkorlik va mas'uliyat tamoyillariga asoslanadi. Bugungi kunda kompetensiyaviy yondashuvga asoslangan ta'lim tizimida ham ustoz-shogird modelining mazmuni yanada boyib, u mentorlik, kouching va fasilitatorlik kabi zamonaviy pedagogik yondashuvlar bilan uyg'unlashmoqda. Ayniqsa, xorijiy tilni o'qitishda ustozning shaxsiy tajribasi, metodik mahorati va individual maslahatlari talabalarning til kompetensiyalarini rivojlantirishda muhim omil hisoblanadi.

Xorijiy tilni o'rganish ko'p bosqichli va murakkab jarayon bo'lib, unda lingvistik bilimlar bilan bir qatorda psixologik, ijtimoiy va madaniy omillar ham muhim o'rin tutadi. Talabaniing tilni muvaffaqiyatli o'zlashtirishi ko'p jihatdan uning motivatsiyasi, o'quv muhiti, ustozning metodik yondashuvi va muntazam amaliy mashg'ulotlarga bog'liq. Shu nuqtai nazardan ustoz-shogird an'analari talabaniing individual xususiyatlarini hisobga olgan holda ta'lim jarayonini tashkil etish imkonini beradi. Mentor sifatidagi ustoz har bir talabaniing bilim darajasi, qiziqishi va ehtiyojlarini aniqlab, unga mos metodlarni tanlaydi. Natijada ta'lim jarayoni shaxsga yo'naltirilgan xususiyat kasb etadi.

Talabalarda xorijiy til kompetensiyalarini shakllantirish jarayonida to'rtta asosiy ko'nikma – tinglab tushunish (listening), o'qish (reading), yozish (writing) va gapirish (speaking) izchil rivojlantirilishi zarur. Ustoz-shogird an'analarga asoslangan ta'lim modelida ushbu ko'nikmalar kompleks ravishda shakllantiriladi. Masalan, tinglab tushunish kompetensiyasini rivojlantirishda ustoz autentik audio va video materiallardan foydalanadi, tinglangan matn yuzasidan savol-javoblar tashkil etadi hamda talaffuzdagi kamchiliklarni individual tarzda tuzatadi. Gapirish kompetensiyasini rivojlantirishda esa talaba bilan muntazam dialoglar, munozaralar, taqdimotlar va rolli o'yinlar o'tkazilib, uning erkin fikr bildirish qobiliyati rivojlantiriladi.

Yozish kompetensiyasini rivojlantirishda ustoz-shogird hamkorligi alohida ahamiyatga ega. Akademik esse, annotatsiya, ilmiy maqola, rasmiy xat va loyiha ishlari yozish jarayonida ustoz tomonidan muntazam tahrir qilish, tavsiyalar berish va xatolarni tahlil qilish orqali talabaniing yozma nutqi takomillashadi. Bunday yondashuv nafaqat grammatik bilimlarni mustahkamlaydi, balki akademik yozuv madaniyatini ham shakllantiradi. O'qish kompetensiyasini rivojlantirishda esa ilmiy maqolalar, xorijiy adabiyotlar, kasbiy matnlar va ommaviy axborot vositalari materiallarini tahlil qilish orqali talabalarning lug'at boyligi kengayadi hamda tanqidiy fikrlash ko'nikmalari rivojlanadi.

Ustoz-shogird an'analariing samaradorligini ta'minlovchi asosiy omillardan biri muntazam qayta aloqa (feedback) hisoblanadi. Zamonaviy pedagogik tadqiqotlarda qayta aloqaniing o'quv natijalariga ijobiy ta'sir ko'rsatishi ko'p bor isbotlangan. Ustoz tomonidan talabaniing har bir topshirig'i yuzasidan aniq tavsiyalar berilishi, kuchli va zaif tomonlariniing

ko'rsatilishi, individual rivojlanish yo'nalishlari belgilanishi talabani o'z ustida ishlash motivatsiyasini oshiradi. Natijada ta'lim jarayoni faqat bilim berish bilan cheklanmay, balki uzluksiz rivojlanish mexanizmiga aylanadi.

Raqamli texnologiyalarning rivojlanishi ustoz-shogird munosabatlarini yangi bosqichga olib chiqmoqda. Bugungi kunda Google Classroom, Moodle, Microsoft Teams, Zoom, Google Meet, Telegram, Quizlet, Kahoot, Duolingo va sun'iy intellekt asosidagi ta'lim platformalari ustoz hamda talaba o'rtasidagi doimiy muloqotni ta'minlamoqda. Ushbu platformalar orqali individual topshiriqlar berish, tezkor maslahatlar tashkil etish, talaffuzni baholash, yozma ishlarni tekshirish va mustaqil ta'limni nazorat qilish imkoniyatlari kengaymoqda. Natijada ustoz-shogird munosabatlari auditoriya bilan cheklanib qolmay, uzluksiz ta'lim modeliga aylanmoqda.

Xorijiy tilni o'qitishda madaniyatlararo kompetensiyani shakllantirish ham muhim ahamiyat kasb etadi. Til faqat grammatik qoidalar majmui emas, balki ma'lum xalqning madaniyati, qadriyatlari va turmush tarzining ifodasidir. Shu sababli ustoz talabalarni xorijiy mamlakatlarning urf-odatlarini, muloqot madaniyati, etiketi va milliy qadriyatlari bilan tanishtirib borishi zarur. Bu esa talabalarda madaniyatlararo muloqot kompetensiyasini rivojlantirish bilan birga, bag'rikenglik, tolerantlik va global tafakkurni shakllantirishga xizmat qiladi.

Ilmiy tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, mentorlikka asoslangan ta'lim modelida tahsil olayotgan talabalar mustaqil ta'lim olish, muammolarni hal qilish, jamoada ishlash va ijodiy fikrlash ko'nikmalarini an'anaviy o'qitish tizimidagi talabalarga nisbatan tezroq egallaydilar. Buning asosiy sababi ustozning individual yondashuvi, doimiy maslahatlari va psixologik qo'llab-quvvatlashidir. Xorijiy tilni o'rganishda aynan ana shunday muhit talabalarning til to'sig'ini yengib o'tishiga, erkin muloqot qilishiga va xalqaro sertifikat imtihonlariga muvaffaqiyatli tayyorlanishiga yordam beradi.

Shuningdek, ustoz-shogird an'alariga asoslangan ta'lim modeli ilmiy tadqiqotchilik kompetensiyasini rivojlantirishda ham muhim o'rin egallaydi. Talabalarni ilmiy maqola yozishga jalb etish, konferensiyalarda ishtirok etishga yo'naltirish, xorijiy ilmiy manbalar bilan ishlashni o'rgatish hamda akademik halollik tamoyillariga rioya etishni shakllantirish ularning kelajakdagi ilmiy faoliyati uchun mustahkam zamin yaratadi. Ayniqsa, xorijiy tillarda ilmiy maqolalarni o'qish va tahlil qilish, xalqaro ma'lumotlar bazalari bilan ishlash hamda ilmiy yozuv kompetensiyasini rivojlantirish mentorlik faoliyatining muhim yo'nalishlaridan biri hisoblanadi.

Yuqoridagi tahlillar asosida aytish mumkinki, ustoz-shogird an'alarini zamonaviy xorijiy til ta'limi bilan uyg'unlashtirish talabalarning lingvistik, kommunikativ, ijtimoiy va kasbiy kompetensiyalarini kompleks rivojlantirishga xizmat qiladi. Bunda ustozning bilim beruvchi emas, balki yo'naltiruvchi, maslahatchi, motivator va ilmiy hamkor sifatidagi faoliyati ta'lim samaradorligini sezilarli darajada oshiradi. Shu bois oliy ta'lim muassasalarida xorijiy tillarni o'qitish jarayonida mentorlik elementlarini keng joriy etish,

individual ta'lim yo'nalishlarini ishlab chiqish va ustoz-shogird munosabatlarini zamonaviy pedagogik texnologiyalar bilan integratsiyalash maqsadga muvofiq hisoblanadi.

Xulosa.

Mazkur tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, ustoz-shogird an'analari talabalarda xorijiy til ko'nikmalarini shakllantirishning samarali pedagogik mexanizmlaridan biri hisoblanadi. Ushbu model ta'lim oluvchi va ta'lim beruvchi o'rtasida o'zaro ishonch, hamkorlik, individual yondashuv hamda uzluksiz muloqotni ta'minlab, talabalarning xorijiy tilni puxta o'zlashtirishiga xizmat qiladi. Ayniqsa, ustozning mentor, maslahatchi va motivator sifatidagi faoliyati talabalarning tinglab tushunish, gapirish, o'qish va yozish kompetensiyalarini kompleks rivojlantirishda muhim omil bo'lib xizmat qiladi.

Tadqiqot davomida olib borilgan nazariy tahlillar ustoz-shogird an'alarini zamonaviy kompetensiyaviy yondashuv va kommunikativ ta'lim metodlari bilan uyg'unlashtirish xorijiy til ta'limining samaradorligini sezilarli darajada oshirishini ko'rsatdi. Individual maslahatlar, muntazam qayta aloqa (feedback), kichik guruhlarda ishlash, loyiha asosidagi ta'lim, ilmiy izlanishlarga yo'naltirish va amaliy muloqotga asoslangan mashg'ulotlar talabalarning til o'rganishga bo'lgan motivatsiyasini kuchaytiradi, mustaqil ta'lim ko'nikmalarini rivojlantiradi hamda kommunikativ kompetensiyalarni mustahkamlaydi.

Shuningdek, zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, masofaviy ta'lim platformalari va sun'iy intellektga asoslangan raqamli vositalarning ustoz-shogird an'analari bilan integratsiyalashuvi ta'lim jarayonining uzluksizligini ta'minlash, individual ta'lim trayektoriyalarini yaratish hamda talabalarning bilimlarini tezkor baholash imkoniyatlarini kengaytiradi. Natijada xorijiy tilni o'qitish jarayoni yanada moslashuvchan, interaktiv va natijador tus oladi.

Tahlillar asosida quyidagi ilmiy-amaliy xulosalarga kelindi:

- ❖ ustoz-shogird an'analari xorijiy til kompetensiyalarini shakllantirishning shaxsga yo'naltirilgan modelini yaratishga xizmat qiladi;
- ❖ mentorlikka asoslangan individual yondashuv talabalarning o'quv motivatsiyasi va mustaqil ta'lim faoliyatini rivojlantiradi;
- ❖ kommunikativ metodlar bilan uyg'unlashtirilgan ustoz-shogird modeli og'zaki va yozma nutq ko'nikmalarining samarali rivojlanishini ta'minlaydi;
- ❖ raqamli ta'lim texnologiyalaridan foydalanish ustoz va talaba o'rtasidagi hamkorlikni yangi bosqichga olib chiqadi hamda ta'lim sifatini oshiradi;
- ❖ ilmiy tadqiqotchilik faoliyatiga yo'naltirilgan mentorlik talabalarning akademik yozuv, tanqidiy fikrlash va xalqaro ilmiy hamkorlik kompetensiyalarini rivojlantirishga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Kelgusida oliy ta'lim muassasalarida ustoz-shogird an'alariga asoslangan xorijiy til ta'limi modelini takomillashtirish, mentorlik dasturlarini tizimli ravishda joriy etish, professor-o'qituvchilarning metodik va raqamli kompetensiyalarini rivojlantirish hamda sun'iy intellekt texnologiyalaridan samarali foydalanishga yo'naltirilgan ilmiy-amaliy

tadqiqotlarni kengaytirish maqsadga muvofiqdir. Bu esa talabalarning xalqaro ta'lim va mehnat bozorida raqobatbardoshligini oshirish, ularning xorijiy tillarni amaliy darajada egallashini ta'minlash hamda zamonaviy ta'lim sifatini yuksaltirishga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Yo'ldoshev, O., Mamadayupova, V., Matenov, R., & Toshmatov, O. (2020). Impact of Innovative Modern Technology in Teaching Languages in Uzbekistan. *Journal of Critical Reviews*, 7(13), 145–150. <https://doi.org/10.31838/jcr.07.13.301>
2. Tolibjonov, B., Samandarov, Sh., Umirzakova, D., & Yunusova, Y. (2020). Teaching and Learning Foreign Languages in Uzbekistan: CEFR Learning, Teaching and Assessment. *International Journal on Integrated Education*, 3(1), 57–61. <https://doi.org/10.31149/ijie.v3i1.40>
3. Nasreddinova, F. Sh. (2021). Experience of Foreign Countries in Teaching Foreign Languages in Uzbekistan. *Tematics Journal of Education*. SSRN Electronic Journal. <https://doi.org/10.2139/ssrn.3782992>
4. Parpieva, D. B. (2021). Effective and Problematic Aspects of Teaching Foreign Languages in Education System of Uzbekistan. *International Journal of Discoveries and Innovations in Applied Sciences*, 1(1), 36–38.
5. Khamzaev, S. (2021). Cross-Cultural Teaching of a Foreign Language – A New Paradigm in Education. *Journal of Foreign Languages and Linguistics*, 2(4).
6. Nation, I. S. P., & Macalister, J. (2020). *Teaching ESL/EFL Reading and Writing*. Routledge.
7. Macaro, E. (2021). *English Medium Instruction: Content and Language in Policy and Practice*. Oxford University Press.
8. Richards, J. C. (2022). *Exploring Emotions in Language Teaching*. Cambridge University Press.